

Олена Винославська

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ: МЕТОДОЛОГІЯ, ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, МЕТОДИ

Винославська Олена. Професійно-етична підготовка майбутніх практичних психологів: методологія, зміст навчальної дисципліни, методи.

Вступ. За період незалежності українські психологи значно розширили контакти із зарубіжними колегами, заснували низку українських відділень міжнародних психологічних асоціацій. Паралельно здійснюється адаптація етичних кодексів зарубіжних партнерів до українських реалій. Отже, ознайомлення студентів-психологів з засадами професійної етики психологів України та інших країн слід розглядати як важливу складову їхньої підготовки в університеті.

Мета. Висвітлити методологію, зміст та методи професійно-етичної підготовки майбутніх психологів в процесі їхнього навчання в університеті.

Результати. У статті висвітлено методологію професійно-етичної підготовки практичних психологів на етапі їхнього навчання в університеті. Показано зміст робочої програми навчальної дисципліни «Професійна етика психолога»: розділи програми акцентують увагу студентів на призначенні професійної етики в суспільстві, моральному розвитку особистості, ознайомлюють зі змістом кодексів професійної етики психологів в Україні, США та країнах Європи, пояснюють етичні проблеми дослідницької діяльності та публічної активності психологів. Описано методи та засоби активізації навчання, що застосовуються в процесі її викладання. Представлено методіку проведення семінарів, спрямованих на моральний розвиток особистості студентів-психологів, а також методичні особливості виконання студентами курсової роботи, націленої на формування їхніх умінь щодо здійснення аналізу етичних дилем в майбутній практичній діяльності.

Висновки. Зроблено висновки щодо доцільності поєднання теоретичного навчання майбутніх практичних психологів професійній етиці з моральним розвитком особистості та практичною підготовкою в сфері застосування набутих знань на практиці.

Ключові слова: майбутні практичні психологи, професійно-етична підготовка, методологія, зміст навчальної дисципліни, методи

Vynoslavska, Olena. Training course in professional ethics for future psychologists: methodology, curriculum, techniques.

Introduction. During the period of independence, Ukrainian psychologists have significantly expanded contacts with foreign colleagues and opened a number of Ukrainian branches of international psychological associations. In parallel, the adaptation of ethical codes devised by foreign partners to Ukrainian realities is being carried out. Therefore, familiarizing psychology students with the principles of professional ethics of psychologists in Ukraine and other countries should be considered an important component of their studies at university.

Aim. To highlight methodology, curriculum, and techniques of training the future psychologists in professional ethics during their studies at university.

Results. The author analyzed the methodology of psychology students' training in professional ethics during their studies at university. The academic discipline "Professional Ethics of Psychologists" included the sections that highlighted the purpose of professional ethics in society, moral development of the individual, the codes of professional ethics of psychologists in Ukraine, the USA and European countries, as well as explained the ethical problems of psychological research and psychologists' public activities. The author also described the techniques and means to activate psychology students' learning as well as the teaching methods to develop students' morality and skills in solving ethical dilemmas.

Conclusions. It is necessary to combine future psychologists' theoretical training in professional ethics with their moral development.

Key words: future psychologists, training in professional ethics, methodology, curriculum, techniques

Вступ. Збільшення кількості підготовки психологів в умовах незалежної України значно підвищує відповідальність закладів вищої освіти не тільки за власне професійну, але й за професійно-етичну підготовку майбутніх фахівців. Люди стають психологами з багатьох причин. Зрозуміло, що вибір цікавої професії може бути визначальним. Тим не менш, ще однією важливою причиною вибору професії психолога є можливість жити в злагоді зі своїми етичними ідеалами. На нашу думку, незважаючи на те, що небагато психологів системно вивчають філософську етику, більшість з них все ж таки обмірковують свої особисті етичні позиції.

Отже, в процесі професійно-етичної підготовки майбутніх психологів важливим є формування у них чітких уявлень про місце професійної етики в структурі філософсько-етичного знання, розвиток рівня моральності студентів, ознайомлення студентів з кодексами професійної етики України та інших країн, а також формування у них вмінь застосовувати набуті знання для практичного вирішення етичних дилем з опорою на різні напрями прикладної етики.

Мета дослідження. Висвітлити методологію, зміст та методи професійно-етичної підготовки майбутніх психологів в процесі їхнього навчання в університеті.

Завдання дослідження.

1) Обґрунтувати доцільність професійно-етичної підготовки майбутніх практичних психологів на етапі їхнього навчання в університеті, розкрити методологічні засади такої підготовки.

2) Висвітлити зміст і послідовність викладу тем навчального матеріалу в процесі опанування студентами дисципліни «Професійна етика психолога».

3) Проаналізувати можливості поглиблення знань студентів та формування в них умінь щодо застосування рекомендацій кодексів професійної етики на практиці шляхом використання методів та засобів активізації навчання в процесі проведення семінарів та виконання студентами курсової роботи.

Методи та організація дослідження. У дослідженні застосовувався теоретичний аналіз літератури з проблеми розвитку професійної моральності особистості та проблеми регуляції професійної активності практичних психологів за допомогою етичних норм і стандартів, сформульованих в українських і зарубіжних кодексах професійної етики для психологів. У процесі викладання навчальної дисципліни «Професійна етика психолога» застосовувалися методи та засоби активізації навчання (дискусії, тренінги, аналіз конкретних ситуацій), а також самостійне розв'язання студентами етичних дилем, спрямоване на формування в них умінь щодо застосування рекомендацій кодексів професійної етики в майбутній практичній діяльності. Викладання навчальної дисципліни «Професійна етика психолога» здійснювалося для студентів спеціальності 053 Психологія в КПІ імені Ігоря Сікорського протягом 2024-2025 і 2025-2026 навчальних років.

Результати дослідження та їх обговорення. Висвітлюючи особливості професійно-етичної підготовки майбутніх практичних психологів важливо: а) проаналізувати методологічні засади такої підготовки; б) розкрити зміст навчальної дисципліни «Професійна етика психолога», опанування якої спрямовано на розвиток професійної моральності студентів та формування у них відповідних загальних і фахових компетентностей; в) розкрити методи та засоби активізації навчання, що застосовуються в процесі професійно-етичної підготовки студентів-психологів.

Методологічні засади професійно-етичної підготовки майбутніх психологів. Методологія професійно-етичної підготовки майбутніх психологів являє собою систему наукових підходів філософської етики, принципів теоретичної і практичної психології, методів та форм навчання, спрямованих на формування у студентів чітких уявлень про місце професійної етики в структурі філософсько-етичного знання, норми і стандарти професійної етики психолога, підвищення рівня моральності особистості, розвиток у майбутніх фахівців умінь застосовувати набуті знання для практичного вирішення етичних дилем з опорою на положення дотичних напрямів прикладної етики, етичні кодекси.

Прикладна етика є відносно новою формою етики, яка почала активно розвиватися наприкінці ХХ ст. Професійна етика представляє собою зведення пов'язаних з моральними цінностями норм, що регулюють поведінку людей у різних сферах соціального життя. Важливим напрямом розвитку прикладної етики є *професійна етика* – зведення специфічних моральних норм, пов'язаних з особливостями різних професій (лікаря, психолога, підприємця тощо) (Малахов, 2001; Панок, 2017; Кнапп & VandeCreek, 2012 та ін.).

Професійна етика психолога – це система цінностей, принципів і правил поведінки психологічної спільноти, які формують моральні стандарти професійної діяльності. Вона більшою мірою є нормативною, а мова професійних етичних кодексів є мовою приписів. Як зазначає В.Г. Панок, «робота у практичній сфері нині пов'язана із напрацюванням досвіду застосування етичних принципів до конкретних випадків діагностично-корекційної роботи практичних психологів» (Панок, 2017: 82).

Дослідження проблем психології моралі можна розділити на дві групи – теоретичні та прикладні. Так, фундаментальна теорія етапів морального розвитку Л. Кольберга (1981) продовжує аналізуватися та доповнюватися в сучасних дослідженнях у методологічному плані, зокрема, уточнюється визначення етичної компетентності та здійснюється концептуалізація цього поняття (Vynoslavskaya et al., 2022). А оскільки «інтерпретація поведінкового вербально-невербального матеріалу в його сукупності спрямована на виявлення суперечливості між декларуванням намірів особи та специфікою їхньої реалізації» (Яценко, 2024: 13), програма навчальної дисципліни «Професійна етика психолога» має передбачати приділення уваги моральнісному розвитку майбутніх фахівців.

У прикладній етиці склалися чотири основних підходи до вирішення моральних проблем, що спираються на різні філософських системи. Перший з них орієнтований на абсолютні моральні цінності, що беруть свій початок в іудейсько-християнській традиції. Проте пряме використання релігійної етики в сучасному світі є обмеженим. Інші три підходи спираються на етику утилітаризму (основоположник – англійський філософ Джеремі Бентам), деонтологічну етику (автор і засновник – німецький філософ Іммануїл Кант) та етику справедливості (основоположником є Арістотель, а в теперішній час фундаментальною працею з цієї теми вважається «Теорія справедливості» Джона Ролза). Але слід зазначити, що застосування етики справедливості істотно обмежене через існування різних уявлень про справедливість.

Стосовно застосування етичних підходів у професійній етиці психолога найбільш корисними слід вважати такі етичні підходи, як: етика чеснот або доброчесності (Hursthouse & Pettigrove, 2016), етика утилітаризму і деонтологічна етика (Knapp & VandeCreek, 2012), етика моральних принципів (Ross, 1997).

W. D. Ross вважав, що найкраща етична теорія ґрунтується на кількох моральних принципах, які називають обов'язками *Prima Facie*, що означає обов'язок, який виконується, якщо він не перекривається вищим обов'язком. До того ж обов'язки *Prima Facie* ґрунтуються на таких моральних принципах, як: доброчинність, нешкідливість, повага до автономії клієнта, справедливість, вірність, громадянська відповідальність (Ross, 1998).

У практичній діяльності психологи частіше виявляють схильність до етики моральних принципів, але спираються й на точки зору інших етичних теорій, коли вони здаються корисними.

Зазначена різноманітність етичних підходів до вирішення проблем/дилем професійної етики означає, що професійно-етична підготовка має сформувати у майбутніх психологів чітку диференціацію можливостей застосування основних положень різних етичних теорій, а також норм і стандартів етичних кодексів психологів у практичній діяльності.

Зміст навчальної дисципліни «Професійна етика психолога». Навчальна програма дисципліни «Професійна етика психолога» поряд з викладом лекцій передбачає

проведення семінарів, а також виконання курсової роботи. Зміст навчальної дисципліни наведений у табл. 1.

Як видно з таблиці, робоча програма складається з 4 основних розділів, які охоплюють 18 основних тем.

Розглянемо докладніше зміст тем навчальної дисципліни.

Таблиця 1

Зміст навчальної дисципліни «Професійна етика психолога»

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Всього	У тому числі		
		Лекції	Семінари	Самостій-на робота
Розділ 1. Загальні уявлення про природу і сутність етики				
Тема 1.1. Поняття «етика» і «мораль», співвідношення між ними	7	2	2	3
Тема 1.2. Мораль і право	6	2	2	2
Тема 1.3. Прикладна етика та її підходи до аналізу моральних проблем і прийняття рішень	6	2	2	2
Тема 1.4. Професійна етика як галузь прикладної етики	6	2	2	2
Розділ 2. Моральний розвиток особистості майбутніх психологів				
Тема 2.1. Розвиток моральної свідомості особистості	7	2	2	3
Тема 2.2. Формування навичок етичної поведінки	6	2	2	2
Тема 2.3. Опанування засад етичного спілкування	6	2	2	2
Тема 2.4. Побудова етичних взаємин	6	2	2	2
Розділ 3. Кодекси професійної етики психологів				
Тема 3.1. Етичні кодекси психологів України	7	2	2	3
Тема 3.2. Кодекси професійної етики психологів США, Канади і Австралії	7	2	2	3
Тема 3.3. Кодекси професійної етики психологів країн Європи	7	2	2	3
Тема 3.4. Покрокові моделі аналізу етичних дилем з опорою на кодекси професійної діяльності психолога	7	2	2	3
Тема 3.5. Професійні ризики психологічної професії	7	2	2	3
Розділ 4. Етичні проблеми у професійній діяльності психолога				
Тема 4.1. Етичні проблеми в процесі надання психологічної допомоги	7	2	2	3
Тема 4.2. Етичні проблеми в роботі з дітьми і підлітками	7	2	2	3
Тема 4.3. Етичні проблеми в роботі з клієнтами зрілого і похилого віку	7	2	2	3
Тема 4.4. Етичні проблеми дослідницької діяльності психолога	7	2	2	3
Тема 4.5. Етичні засади публічної активності психолога	7	2	2	3
Іспит	30	-	-	30
Всього годин	150	36	36	78

Розділ 1 «Загальні уявлення про природу і сутність етики» включає 4 теми, націлені на ознайомлення студентів з видами етичного знання, основними напрямками етичних досліджень, теоретичними засадами професійної етики як галузі прикладної етики. Розділ складається з 4-х тем.

У темі 1.1 «Поняття «етика» і «мораль», співвідношення між ними» розкривається зміст понять «етика», «мораль», «моральність», «соціальна етика», «індивідуальна етика». Формується уявлення про основні напрями етичних досліджень: філософсько-етичну (теоретичну) етику, нормативну (прескриптивну) етику, описову (дескриптивну) етику. Висвітлюються результати філософсько-етичних досліджень: пояснення; опис; припис (Малахов, 2001).

Виклад теми 1.2 «Мораль і право» знайомить студентів з питаннями співвідношення закону і моралі, відмінностями між мораллю і правом, основними моральними поняттями й окремими моральними настановами, загальними моральними нормами та моральними принципами (Knapp & VandeCreek, 2012).

Тема 1.3 «Прикладна етика та її підходи до аналізу моральних проблем і прийняття рішень» наголошує на тому, що прикладна етика є новою формою моральної регуляції соціального життя. Тема висвітлює основні напрями прикладної етики, а також підходи прикладної етики до аналізу моральних проблем: підхід з позиції моральних прав (деонтологічний), підхід з точки зору справедливості, підхід з позиції загальної користі (утилітаристський), підхід з позиції етики чеснот (Knapp & VandeCreek, 2012 та ін.).

У темі 1.4 «Професійна етика як галузь прикладної етики» розкривається значення професійної етики в суспільстві та її взаємозв'язок з іншими науками, наводиться класифікація професійної етики, висвітлюються духовний і практичний аспекти професійної етики, особливості етики різних професій. Студенти знайомляться з поняттям етичної проблеми (дилеми), а також з найбільш поширеними чинниками виникнення складних етичних проблем (дилем) в роботі практичного психолога (Knapp & VandeCreek, 2012 та ін.).

Розділ 2 «Моральний розвиток особистості майбутніх психологів» передбачає вивчення 4-х тем, спрямованих на ознайомлення студентів з методами діагностики моральних якостей особистості та розвиток цих якостей як морального фундаменту майбутньої професійної діяльності студентів.

Виклад теми 2.1 «Розвиток моральної свідомості особистості» формує в студентів уявлення про моральність особистості та основні її складові (рівень розвитку моральної свідомості, рівень етичності поведінки, рівень етичності спілкування та міжособистісних стосунків). Тема знайомить з теорією морального розвитку особистості Л. Кольберга, а також з можливостями діагностики та коригування рівня морального розвитку особистості (Липка, 2019; Kohlberg, 1981 та ін.).

У темі 2.2 «Формування навичок етичної поведінки» розкривається поняття етичної поведінки, аналізуються зовнішні та внутрішні чинники детермінації етичності поведінки людини: світогляд; офіційна й керуюча ідеології; рівень морального розвитку; моральнісна слабкість; міжособистісні стосунки; економічні чинники (Knapp & VandeCreek, 2012 та ін.). Студенти знайомляться з методами дослідження та розвитку рівня етичності поведінки особистості.

Тема 2.3 «Опанування засад етичного спілкування» присвячена висвітленню особливостей вербального і невербального спілкування в роботі психолога, аналізу правил, прийомів і технік етичного спілкування, а також правил активного слухання (Бочелюк, 2007; Малахов, 2001; Соціальна психологія, 2024; Knapp & VandeCreek, 2012 та ін.). У процесі викладу теми робиться акцент на неприпустимості маніпуляцій у спілкуванні психолога і клієнта. Студенти знайомляться з методами дослідження та розвитку рівня етичності спілкування.

У процесі викладу теми 2.4 «Побудова етичних взаємин» аналізуються чинники, що зумовлюють виникнення міжособистісної привабливості-непривабливості та механізми

взаємовпливу в міжособистісних стосунках (імітація, навіювання, переконання тощо), розкриваються типи міжособистісних стосунків та критерії їх класифікації: глибина стосунків, вибірковість щодо партнерів, функції стосунків. Студенти знайомляться з правилами побудови етичних міжособистісних стосунків між психологом і клієнтом, а також з методами дослідження й розвитку рівня етичності міжособистісних стосунків людини (Гудзь, 2024; Шатінська, 2023 та ін.).

Розділ 3 «Кодекси професійної етики психологів» присвячений ознайомленню студентів із структурою та змістом українських і зарубіжних кодексів професійної етики психологів, а також з алгоритмами застосування викладених у них етичних стандартів і рекомендацій в процесі консультування клієнтів. Зміст розділу розкривається у 5-ти темах.

Тема 3.1 «Етичні кодекси психологів України» знайомить студентів із системою рекомендацій практичного та морально-етичного характеру, викладених в Етичному кодексі психолога Українського товариства психологів (Етичний кодекс психолога, 1990), а також з прикладами етичних кодексів професійних об'єднань українських психологів: Етичним кодексом Української Асоціації Психоаналітичної Психотерапії (Етичний кодекс УАПП, 2010); Етичним кодексом Української Спілки Психотерапевтів (Етичний кодекс УСП, 2012), Етичним кодексом психологів-консультантів Української Асоціації психологічного консультування та травмотерапії (Етичний кодекс АПКТ, 2020). У лекції наводиться порівняльний аналіз зазначених регламентуючих документів.

У темі 3.2 «Кодекси професійної етики психологів США, Канади і Австралії» розкриваються зміст і структура «Етичних принципів для психологів та Кодексу поведінки Американської психологічної асоціації» (Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct, 2017), описуються принципи і стандарти Канадського кодексу етики для психологів (Canadian Code of Ethics, 2017) та Кодексу етики Австралійського психологічного товариства (APS Code of Ethics, 2007). У лекції здійснюється порівняльний аналіз розглянутих кодексів (Kimmel, 2007).

Тема 3.3 «Кодекси професійної етики психологів країн Європи» висвітлює принципи і стандарти «Викладу етичних принципів Європейської Асоціації Психотерапії (ЄАП)» (European Association of Psychotherapy, 2018), кодексів професійної етики для психологів таких європейських країн, як Франція (Statuts de la SPF, 2023), Німеччина (Deutschen Gesellschaft, 2022), Великобританія (Code of Ethics and Conduct, 2021), Швейцарія (Code of Conduct, 2024) та спільного кодексу етики для скандинавських країн (Nordic Ethical Code, 2020). У лекції аналізується спільне, відмінне та специфічне в розглянутих етичних кодексах (Kimmel, 2007).

Тема 3.4 «Покрокові моделі аналізу етичних дилем з опорою на кодекси професійної діяльності психологів» є однією з найважливіших, оскільки в процесі її вивчення студенти знайомляться з покроковими моделями аналізу етичних дилем у терапевтичній практиці, зокрема з п'яти-кроковою моделлю деонтологічного аналізу етичних дилем М. Готліба (Gottlieb, 1993), загальною восьми-кроковою моделлю деонтологічного аналізу етичних дилем В. Уоллеса і Д. Холла (Knapp & VandeCreek, 2012), трьох-етапною моделлю ціннісної регуляції професійних стосунків В. О. Климчука (Климчук, 2005), п'яти-кроковою моделлю аналізу етичних дилем, заснованою на етиці моральних принципів (Knapp & VandeCreek, 2012), а також десяти-кроковою моделлю прийняття етичних рішень згідно рекомендацій Канадського кодексу етики для психологів (Canadian Code of Ethics, 2017: 4–5).

У темі 3.5 «Професійні ризики психологічної професії» висвітлюються такі надзвичайно важливі питання, як професійні та етичні ризики психологічної професії (Бриль, 2018; Кирпенко, 2020 та ін.). У лекції аналізуються: а) етичні та професійні проблеми, зумовлені складнощами професійної діяльності та професійного становлення й розвитку; б) етичні та професійні проблеми, зумовлені особистісними характеристиками психолога; в) етичні проблеми психолога, зумовлені очікуваннями та поведінкою клієнтів, замовників психологічних послуг та оточуючого середовища.

У розділі 4 «Етичні проблеми у професійній діяльності психолога» увага студентів зосереджується на аналізі етичних проблем, з якими практичний психолог може зустрітись в процесі надання психологічної допомоги різним категоріям населення, проведенні психологічних досліджень, здійсненні публічної активності тощо. Розділ передбачає вивчення 5-ти тем.

Тема 4.1 «Етичні проблеми у професійній діяльності психолога» присвячується висвітленню етичних та професійних вимог до проведення консультативної діяльності. Зокрема зазначається, що компетентність психолога слід розглядати як професійну та етичну проблему. У лекції аналізуються стосунки клієнта і психолога в світлі професійних та етичних вимог, проблема взаємної відповідальності психолога і клієнта, проблема очікувань і установок. Підкреслюється, що ефективність психологічної допомоги може бути одночасно професійною та етичною проблемою (Knapp & VandeCreek, 2012: 87–110).

Тема 4.2 «Етичні проблеми в роботі з дітьми і підлітками» знайомить студентів з етичними принципами роботи дитячого психолога, розкриває особливості організації взаємодії психолога з дитиною та її батьками, висвітлює етичні проблеми психолога при розв'язанні внутрішньосімейних конфліктів. Пояснює етичну позицію психолога при роботі зі «складними» підлітками (Магдисюк & Федоренко, 2022; Славина, 2012).

У темі 4.3 «Етичні проблеми в роботі з клієнтами зрілого і похилого віку» формулюються етичні принципи роботи з клієнтами, що переживають професійні, сімейні та особистісні кризи. Підкреслюється важливість системності у вирішенні виявлених проблем, врахування особистісного досвіду клієнта. Висвітлюються етичні засади надання психологічної допомоги літнім людям, етичні особливості професійної взаємодії з людьми похилого віку, що мають різноманітні життєві проблеми (Магдисюк & Федоренко, 2022; Марценюк, 2016).

Тема 4.4 «Етичні проблеми дослідницької діяльності психолога» знайомить студентів з етичними стандартами проведення психологічних досліджень, зокрема з дослідницькими обов'язками; поінформованою згодою; звітуванням про результати; публікацією результатів (Kimmel, 2007). У лекції розглядаються рекомендації професійних кодексів щодо етичної поведінки для психологів-дослідників, а також документів щодо дотримання академічної доброчесності.

Тема 4.5 «Етичні засади публічної активності психолога» розкриває важливість професійного іміджу психолога для зміцнення авторитету психології в суспільстві. Висвітлює етичні засади ведення психологом особистих та професійних сторінок у сучасних соціальних мережах, висвітлення ним соціально-чутливих тем представникам ЗМІ під час публічних заяв, промов, прямих ефірів, вебінарів. Наголошує на необхідності профілактики неетичної поведінки психолога в установах і організаціях (Магдисюк & Федоренко, 2022; Knapp & VandeCreek, 2012 та ін.).

Методи професійно-етичної підготовки майбутніх психологів. У процесі проведення лекцій застосовується наочно-ілюстративний метод викладення навчального матеріалу. Пояснення призначення видів філософсько-етичного знання та особливостей різних етичних підходів супроводжується наведенням конкретних прикладів їх застосування в психологічній практиці.

Закріплення теоретичного матеріалу з тем 1.1–1.4 та 4.1–4.5 відбувається на семінарах. Як правило, учасники поділяються на невеликі групи (2-3 особи) для досягнення максимальної участі в семінарських дискусіях. Результати роботи доповідаються представниками невеликих груп та додатково обговорюються в аудиторії. Важливою умовою підготовки доповідей на семінар виступає наведення дотичних прикладів.

Проведення семінарсько-практичних занять за темами розділу 2 спрямоване на розвиток моральності майбутніх психологів шляхом застосування методів активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) (Яценко, 2024) та методики аналізу етичних дилем, розробленої Л. Кольбергом (Kohlberg Dilemmas, 1958). У процесі таких занять послідовно здійснюється корекційний вплив на такі складові професійної моральності, як:

моральна свідомість, етична поведінка, етичне спілкування та етичні взаємини (Vynoslavskaya et al., 2022).

Важливо, що, згідно графіка освітнього процесу, закріплення матеріалу про зміст і структуру кодексів професійної етики психологів (розділ 3) відбувається на семінарах паралельно з виконанням студентами курсових робіт. На цей момент вони вже занурені в дослідження своєї проблеми, і участь в таких семінарах допомагає їм краще розібратися в тонкощах застосування норм і стандартів відповідних регламентуючих документів у курсових роботах.

Далі розглянемо технологію організації і виконання курсової роботи з навчальної дисципліни «Професійна етика психолога». Зазначимо, що керівництвом до курсової роботи є окремий силлабус, за яким на її виконання планується 30 годин. Оскільки в кафедрі не було досвіду її проведення, потрібно було починати з розробки форми і змісту завдань на курсову роботу.

Ідея полягала в тому, що за послідовністю виконання навчальних дій всі студенти виконували однакові завдання, але за змістом на потоці з кількох груп двох однакових завдань не було. Досягти цього вдалося, застосовуючи метод комбінаторики. Маючи у розпорядженні всього вісім навчальних дилем (до речі, запозичених з архіву АПА), викладач пропонував студентам вирішувати їх, спираючись на основні положення різних етичних систем (етика чеснот або доброчесності, етика утилітаризму, деонтологічна етика, етика моральних принципів), норми і принципи одного з українських кодексів (Етичний кодекс психологів України або Етичний кодекс Української Асоціації Психоаналітичної Психотерапії), а також одного із зарубіжних кодексів (Етичні принципи для психологів та Кодекс поведінки Американської психологічної асоціації або Виклад етичних принципів Європейської Асоціації Психотерапії). У результаті для вирішення кожної етичної дилеми вдалося розробити по 16 різних завдань.

Важливо, що при виконанні курсової роботи студенти самостійно обирали дотичні моделі покрокового аналізу етичних дилем, вирішуючи одночасно, яка кількість кроків краще підходить для вирішення дилеми за українським або зарубіжним кодексом професійної етики психолога.

Про доцільність застосування розробленої технології організації і виконання курсової роботи можуть свідчити відгуки студентів. Студент Н.: «Щодо курсової роботи – запропонований тип завдання і написання роботи був досить новим, бо він значно відрізнявся від курсової роботи класичної, адже практичним завданням стало саме опрацювання етичної дилеми через кодекси, що є досить цікавим та певним чином інтерактивним. Я вважаю, що це було досить корисно, адже запропоновані приклади дилем були взяті з реальних ситуацій, і ми могли приміряти на себе роль у розв'язанні етичних дилем». Студентка Д.: «Під час виконання курсової роботи вдалося глибше дослідити та зрозуміти важливість дотримання етичних норм та стандартів у професійній діяльності психолога, проаналізувати конкретні приклади порушень етики та наслідки для фахівця і клієнта. Це допомогло зрозуміти, наскільки важливо зберігати професійні межі, конфіденційність та неупередженість під час своєї практики».

На завершення варто навести приклади відгуків студентів щодо вивчення навчальної дисципліни загалом. Студентка К.: «Враження від курсу позитивні: я дізналася багато нового, і на семінарах завжди було багато важливих тем для обговорення. Дуже сподобався формат курсу». Студентка Ш.: «Цей курс змінив моє сприйняття етики як науки і, навіть після закінчення, я не перестану її вивчати. У контексті психології, курс був важливим для запобігання професійних помилок в майбутній кар'єрі». Студент К.: «Загалом курс був корисним і цікавим, дав багато знань, які точно знадобляться у майбутній роботі, і щиро дякуємо за переданий досвід». Студентка О.: «...знання з цієї дисципліни я використовую й досі. Почала помічати зв'язок з іншими дисциплінами, і знання залишилися надовго».

Отже, комплекс обраних методів викладання навчальної дисципліни «Професійна етика психолога» виявився достатньо ефективним щодо досягнення її призначення.

Висновки. 1) Методологічні засади професійно-етичної підготовки майбутніх психологів включають систему наукових підходів філософської етики, принципів теоретичної і практичної психології, адекватних форм і методів навчання, спрямованих на засвоєння основ філософсько-етичного знання, моральний розвиток студентів та формування у них умінь застосовувати норми й стандарти кодексів професійної етики у практичній діяльності. 2) Завдяки застосуванню методів активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) в процесі проведення семінарів-тренінгів до розділу 4 уможлиблюється розвиток особистісної та професійної моральності студентів. 3) Розроблена автором статті технологія виконання курсової роботи виявилась достатньо ефективною, оскільки допомогла студентам глибше зрозуміти важливість дотримання етичних норм і стандартів у професійній діяльності та розвинути вміння щодо їх застосування для вирішення конкретних етичних дилем.

Перспективи подальшого вдосконалення змісту програми навчальної дисципліни ми вбачаємо у доповненні розділу про етичні особливості роботи психолога з різними категоріями населення, висвітленням результатів досліджень, спрямованих на розробку етичних норм і стандартів надання психологічної допомоги ветеранам війни, інвалідам та іншим особам, що постраждали під час війни.

Література

1. Бочелюк, В. Й. (2007). Етичні особливості професійної діяльності практичного психолога. *Психологія: вступ до спеціальності*. Центр учбової літератури. <https://tinyurl.com/253m56hr>
2. Бриль, М. М. (2018). Управління ризиками в діяльності психолога. *Науковий вісник ХДУ Серія Психологічні науки*, 2(3), 126–132. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/512/477>
3. Воляннюк, Н., Ложкін, Г., Винославська, О., Блохіна, І., Кононець, М., Сербова, О., Туриніна, О., Москаленко, О., Хілько, С., & Чумаков, В. (2024). *Соціальна психологія*. 2-е вид., перероб. та допов. КПІ ім. Ігоря Сікорського. <https://ela.kpi.ua/items/c047fef0-8cdb-46fa-aa4c-c7b4e6a41250>
4. Гудзь, Л. (2024). 8 правил взаємодії між клієнтом і психологом. *WONDER*. <https://tinyurl.com/32ebws3e>
5. *Етичний кодекс психолога (Україна)*. (1990). <https://tinyurl.com/43swv86b>
6. *Етичний кодекс психологів-консультантів Української Асоціації психологічного консультування та травмотерапії (АПКТ)*. (2020). <https://www.psycounseling.org/ethics>
7. Етичний кодекс Української Асоціації Психоаналітичної Психотерапії (УАПП). (2010). <https://www.uapp.org.ua/ethics>
8. *Етичний кодекс Української Спільноти психотерапевтів (УСП)*. (2012). <https://tinyurl.com/yc5dskk6>
9. Кирпенко, Т. М. (2020). Психологічне здоров'я: професійні ризики і здоров'я психолога в системі освіти. *Актуальні проблеми психології*, 7(49), 57–65. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i49/8.pdf>
10. Климчук, В. О. (2005). Ціннісні засади побудови системи психологічної етики. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН*, 2(26), 278–281. Главник. <https://eprints.zu.edu.ua/4133/1/13.pdf>
11. Липка, А. (2019). Психологічні поради та рекомендації щодо активізації професійної відповідальності психологів. *Психологія і суспільство*, (2), 139–146. <https://doi.org/10.35774/pis2019.02.139>
12. Малахов, В. А. (2001). *Етика*, 3-тє вид. Либідь. <http://moodle.nati.org.ua/mod/resource/view.php?id=9829>
13. Магдисюк, Л. І., & Федоренко, Р. П. (2022). *Основи психологічного консультування: навч. посіб.* Вежа-Друк. <https://tinyurl.com/2p8yh5rc>
14. Марценюк, М. О. (2016). Окремі аспекти психологічного консультування літніх людей. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2(6), серія Психологічні науки, 66–70. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_p_2016_6%282%29_13
15. Панок, В. Г. (2017). *Прикладна психологія. Теоретичні проблеми*. Ніка-Центр. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707672/1/panok2017.pdf>
16. Славіна, Н. В. (2012). Особливості проведення психологічного консультування підлітків з різними проблемами. *Проблеми сучасної психології*, (17), 527–540. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-17.%25p>
17. Шатінська, І. (2023). Взаємовідносини. *Простір психологів*. <https://psychology.space/psypedia-post/vzayemovidosyny/>
18. Яценко, Т. (2024). Особистісна проблема: неусвідомлена суперечність психіки суб'єкта. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика» (23 лютого 2024 року)*. ЦДІУ. С. 11–15. <https://tinyurl.com/4f6akjpy>
19. *APS Code of Ethics*. (2007). The Australian Psychological Society. <https://tinyurl.com/mrhymy9a>
20. *Deutschen Gesellschaft für Psychologie*. (2022). <https://tinyurl.com/dbatj6un>
21. *Canadian Code of Ethics for Psychologists (4th ed.)*. (2017). Ottawa, Ontario. 38 p. https://cpa.ca/docs/File/Ethics/CPA_Code_2017_4thEd.pdf

22. Code of Conduct: Guidelines for Professional Ethical Practice for FSP Members. (2024). In: *Berufsordnung Stand: 1. August 2024*, 52–64. Swiss Federation of Psychologists. <https://tinyurl.com/26fns9j2>
23. *Code of Ethics and Conduct*. (2021). The British Psychological Society. 10 p. <https://tinyurl.com/2542n2c6>
24. Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct. American Psychological Association (APA). (2017). Printed in the U.S.A. 20 p. <https://www.apa.org/ethics/code/ethics-code-2017.pdf>
25. *European Association of Psychotherapy (EAP): Statement of Ethical Principles*. Revised version voted Belgrade, October 2018. <https://www.biosynteza.cz/dokumenty/eticky-kodex-eap.pdf>
26. Gottlieb, M. C. (1993). Avoiding Exploitive Dual Relationships: A Decision-Making Model. *Psychotherapy*, 30(1), 41–48. <https://psycnet.apa.org/buy/1994-27371-001>
27. Hursthouse, R., & Pettigrove, G. (2016). Virtue ethics. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/ethics-virtue/>
28. Kimmel, A. J. (2007). *Ethical issues in behavioral research: basic and applied perspectives*. 2nd ed. Blackwell Publishing Ltd.
29. Kohlberg, L. (1958). *Dilemmas*. Retrieved September 19, 2025 from <https://www.commonlit.org/texts/the-kohlberg-dilemmas>
30. Kohlberg, L. (1981). The Philosophy of Moral Development. In: *Essays of Moral Development*, 409–412. Harper and Row. <https://tinyurl.com/36unbas4>
31. Knapp, Samuel J., & VandeCreek, Leon D. (2012). *Practical ethics for psychologists: a positive approach*. 2nd ed. APA. <https://tinyurl.com/mt42ty38>
32. *Nordic Ethical Code for Psychologists*. (2020). <https://tinyurl.com/39dvj3s7>
33. Ross, W. D. (1998). What makes right acts right? In J. Rachels (Ed.), *Ethical theory*, pp. 265–285. Oxford University Press. 10.1093/0199252653.003.0002
34. *Statuts de la SPF adoptés lors de l'AG du congrès de Nîmes le 20 octobre 2023*. <https://www.sfpsy.org/wp-content/uploads/2024/08/statuts-SFP.pdf>
35. Vynoslavskaya, O., Mazurek, E., & Kononets, M. (2022). Ethical Focus in Training Future Business Leaders at University Level. *Advanced Education*, (21), 68–85. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.259116>

References

1. Bochelyuk, V. I. (2007). Etychni osoblyvosti profesiinoi dialnosti praktychnogo psykhologa. In: *Psykhologia: vstup do spetsialnosti [Ethical features of the professional activities of counseling psychologists]*. Tsentru uchbovoi literatury. <https://tinyurl.com/253m56hr> [In Ukrainian]
2. Bryl, M. M. (2018). Upravlinnya ryzykamy v dialnosti psykhologa [Risk management in the work of psychologists]. *Naukovyi visnyk KhDU Seria Psykhologichni nauky*, 2(3), 126–132. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/512/477> [In Ukrainian]
3. Volyanyuk, N., Lozhkin, G., Vynoslavskaya, O., Blokhina, I., Kononets, M., Serbova, O., Turynina, O., Moskalenko, O., Khilko, S., & Chumakov, V. (2024). *Sotsialna psykholgia [Social psychology]*. 2-e vyd., pererob. ta dopov. KPI im. Igorya Sikorskogo. <https://ela.kpi.ua/items/c047fef0-8cdb-46fa-aa4c-c7b4e6a41250> [In Ukrainian]
4. Gudzh, L. (2024). 8 pravyl vzayemodii mizh kliyentom i psykhologom [8 rules of interaction between a client and a psychologist]. *WONDER*. <https://tinyurl.com/32ebws3e> [In Ukrainian]
5. *Etychnyi kodeks psykhologa (Ukraina) [Code of Ethics of a Psychologist (Ukraine)]*. (1990). <https://tinyurl.com/43swv86b> [In Ukrainian]
6. *Etychnyi kodeks psykhologiv-konsultantiv Ukrainskoi Asotsiatsii psykhologichnogo konsultuvannya ta travmoterapii (APKT) [Code of Ethics of Counseling Psychologists of the Ukrainian Association of Psychological Counseling and Trauma Therapy (APCT)]*. (2020). <https://www.psycounseling.org/ethics> [In Ukrainian]
7. Etychnyi kodeks Ukrainskoi Asotsiatsii Psykhoanalitichnoi Psykhoterapii (UAPP) [Code of Ethics of the Ukrainian Association of Psychoanalytic Psychotherapy (UAPP)]. (2010). <https://www.uapp.org.ua/ethics> [In Ukrainian]
8. *Etychnyi kodeks Ukrainskoi Spilky psykhoterapevtiv (USP) [Code of Ethics of the Ukrainian Union of Psychotherapists (USP)]*. (2012). <https://tinyurl.com/yc5dskk6> [In Ukrainian]
9. Kyrypenko, T. M. (2020). Psykhologichne zdorovya: profesiini ryzyky i zdorovya psykhologa v systemi osvity [Psychological health: professional risks and health of a psychologist in education system]. *Aktualni problemy psykhologii*, 7(49), 57–65. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i49/8.pdf> [In Ukrainian]
10. Klymchuk, V. O. (2005). Tsinnisni zasady pobudovy systemy psykhologichnoi etyky [Value principles for building a system of psychological ethics]. *Naukovi zapysky Instytutu psykhologii imeni G. S. Kostyuka APN*, 2(26), 278–281. Glavnyk. <https://eprints.zu.edu.ua/4133/1/13.pdf> [In Ukrainian]
11. Lypka, A. (2019). Psykhologichni porady ta rekomendatsii schodo aktyvizatsii profesiinoi vidpovidalnosti psykhologiv [Psychological advice and recommendations for activating professional responsibility of psychologists]. *Psykhologia i suspilstvo*, (2), 139–146. <https://doi.org/10.35774/pis2019.02.139> [In Ukrainian]
12. Malakhov, V. A. (2001). *Etyka, 3-te vyd [Ethics, 3rd edition]*. Lybid. <http://moodle.nati.org.ua/mod/resource/view.php?id=9829> [In Ukrainian]
13. Magdysyuk, L. I., & Fedorenko, R. P. (2022). *Osnovy psykhologichnogo konsultuvannya [Fundamentals of psychological counseling]*. Vezha-Druk. <https://tinyurl.com/2p8yh5rc> [In Ukrainian]

14. Martsenyuk, M. O. (2016). Okremi aspekty psykholoichnogo konsultuvannya litnikh lyudei [Certain aspects of psychological counseling of the elderly]. *Naukovyi visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu*, 2(6), seria *Psykhologichni nauky*, 66–70. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_p_2016_6%282%29__13 [In Ukrainian]
15. Panok, V. G. (2017). *Prykladna psykhologia. Teoretychni problemy* [Applied psychology. Theoretical problems]. Nika-Tsentr. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707672/1/panok2017.pdf> [In Ukrainian]
16. Slavina, N. V. (2012). Osoblyvosti provedennya psykholoichnogo konsultuvannya pidlitkiv z riznymi problemamy [Features of psychological counseling for adolescents with various problems]. *Problemy suchasnoi psykholologii*, (17), 527–540. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-17.%25p> [In Ukrainian]
17. Shatinska, I. (2023). Vzeyemovidnosyny [Relationships]. *Prostir psykhologiv*. <https://psychology.space/psypedia-post/vzeyemovidnosyny/> [In Ukrainian]
18. Yatsenko, T. (2024). Osobystisna problema: neusvidomlena superechnist psykhyky sub'yekta [Personal problem: unconscious contradiction of the individual's psyche]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoyu uchastyu «Tsilisnyi pidkhid u psykholologii ta sotsialnii roboti: teoria ta praktyka» (February 23, 2024)*. *TsDU*, 11–15. <https://tinyurl.com/4f6akjpy>
19. *APS Code of Ethics*. (2007). The Australian Psychological Society. <https://tinyurl.com/mrhymy9a>
20. *Deutschen Gesellschaft für Psychologie*. (2022). <https://tinyurl.com/dbatj6un>
21. *Canadian Code of Ethics for Psychologists (4th ed.)*. (2017). Ottawa, Ontario. 38 p. https://cpa.ca/docs/File/Ethics/CPA_Code_2017_4thEd.pdf
22. Code of Conduct: Guidelines for Professional Ethical Practice for FSP Members. (2024). In: *Berufsordnung Stand: 1. August 2024*, 52–64. Swiss Federation of Psychologists. <https://tinyurl.com/26fns9j2>
23. *Code of Ethics and Conduct*. (2021). The British Psychological Society. 10 p. <https://tinyurl.com/2542n2c6>
24. *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct*. American Psychological Association (APA). (2017). Printed in the U.S.A. 20 p. <https://www.apa.org/ethics/code/ethics-code-2017.pdf>
25. *European Association of Psychotherapy (EAP): Statement of Ethical Principles*. Revised version voted Belgrade, October 2018. <https://www.biosynteza.cz/dokumenty/eticky-kodex-eap.pdf>
26. Gottlieb, M. C. (1993). Avoiding Exploitive Dual Relationships: A Decision-Making Model. *Psychotherapy*, 30(1), 41–48. <https://psycnet.apa.org/buy/1994-27371-001>
27. Hursthouse, R., & Pettigrove, G. (2016). Virtue ethics. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/ethics-virtue/>
28. Kimmel, A. J. (2007). *Ethical issues in behavioral research: basic and applied perspectives*. 2nd ed. Blackwell Publishing Ltd.
29. Kohlberg, L. (1958). *Dilemmas*. Retrieved September 19, 2025 from <https://www.commonlit.org/texts/the-kohlberg-dilemmas>
30. Kohlberg, L. (1981). The Philosophy of Moral Development. In: *Essays of Moral Development*, 409–412. Harper and Row. <https://tinyurl.com/36unbas4>
31. Knapp, Samuel J., & VandeCreek, Leon D. (2012). *Practical ethics for psychologists: a positive approach*. 2nd ed. APA. <https://tinyurl.com/mt42ty38>
32. *Nordic Ethical Code for Psychologists*. (2020). <https://tinyurl.com/39dvj3s7>
33. Ross, W. D. (1998). What makes right acts right? In J. Rachels (Ed.), *Ethical theory*, pp. 265–285. Oxford University Press. 10.1093/0199252653.003.0002
34. *Statuts de la SPF adoptés lors de l'AG du congrès de Nîmes le 20 octobre 2023*. <https://www.sfpsy.org/wp-content/uploads/2024/08/statuts-SFP.pdf>
35. Vynoslavska, O., Mazurek, E., & Kononets, M. (2022). Ethical Focus in Training Future Business Leaders at University Level. *Advanced Education*, (21), 68–85. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.259116>

Відомості про автора

Винославська Олена Василівна, кандидатка психологічних наук, професорка, професорка кафедри психології і педагогіки, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна.

Vynoslavska, Olena Vasylivna, PhD (Psychology), Professor, Department of Psychology and Pedagogy, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0311-376X>

E-mail: olenavynoslavska@gmail.com

Отримано 5 лютого 2026 р.
Рецензовано 20 березня 2026 р.
Прийнято 25 березня 2026 р.